

BAKGRUND OCH MOTIV

Bebyggelsen kring Säbysjön domineras av Knivsta kyrka och gårdarna Knivsta och Nor. Väster om sjön utbreder sig öppna åkermarker medan den södra och östra sidan upptas av ett småbrutet landskap med riklig förekomst av ek och andra adla lövträd. Invid Säbysjön ligger ett par mindre gravfält av yngre järnålderskaraktär.

Hela området är klassat som kulturhistoriskt riksintresse. Större delen av området har i kommunöversikten 1977 bedömts vara av stort allmänt friluft- och naturvärde där ytterligare bebyggelse endast bör medgivnas om särskilda skäl föreligger.

Området runt Knivsta kyrka fick genom beslut av länsstyrelsen (Stockholms län) 1965-12-06 ett kombinerat förordnade bestående av 86 § byggnadslagen och 19 § naturvårdslagen. Detta innebär att utan länsstyrelsens tillstånd gäller förbud mot nybyggnad, anordnande av upplag, dragning av luftledning, anläggande av vägar, schaktning och fyllning samt trädfällning.

Enligt beslut av kommunfullmäktige 1985-06-17 förklarades området som speciellt skyddsvärt med tillämpning av 38 § i Byggnadsstadgan rörande särskild miljöhänsyn. Hela området är av kulturhistoriskt riksintresse.

Den 7 juli 1987 upphävdes byggnadslagen från 1947 samt byggnadsstadgan från 1959 genom ikraftträdandet av en ny plan- och bygglag (PBL). Med anledning av att det tidigare skyddet enligt § 38 i byggnadsstadgan upphörde med PBL samt att lovplikten i PBL varierats inom och utom samtid bebyggelse, beslutade byggnadsnämnden 1987-06-16 att åter skapa skyddet för området genom områdesbestämmelser.

Utöver den generella lovplikten i PBL föreslås i områdesbestämmelserna en utökad lovplikt som närmare anges i 1 § nedan samt bestämmelser rörande byggnaders placering och utformning som anges i 2 § nedan. Vid prövning av bygglov kommer den tidigare byggda miljön och landskapsbilden att ge förutsättningarna för tänkbara åtgärder. Vid prövning av lov för jordbrukets ekonomibyggnader kommer granskningen endast att beröra byggnads placering, form, material och färg. Beslut i bygglovärenden av denna typ är delegerade till respektive bygglovarkitekt.

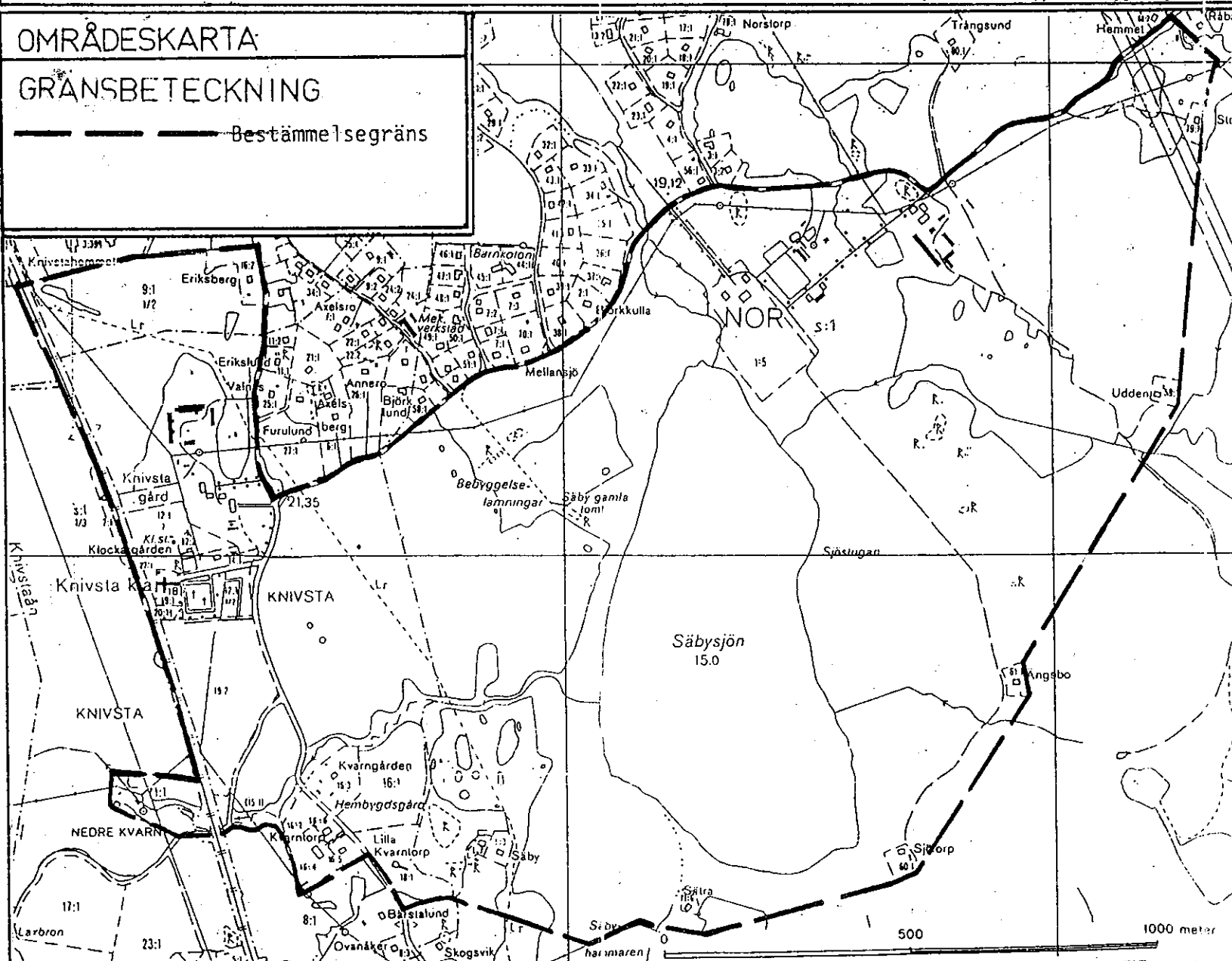
Områdesbestämmelser är bindande för prövning av bygglov och rivningslov. Även lovfria åtgärder skall utföras varsamt så att byggnaders särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, miljömässiga och konstnärliga värde tas till vara.

En områdesbestämmelse som intas som planbestämmelse får inte ifrågasättas vid efterföljande detaljplanläggning.

OMRÅDESKARTA

GRÄNSBETECKNING

Bestämmelegrens

OMRÅDESBESTÄMMELSER

UTÖKAD LOVPLIKT

- 1 § För området gäller att den generella lovplikten utökas till att gälla även följande:
- 1 mom Mindre tillbyggnad av en- och tvåbostadshus.
 - 2 mom Ändring av tak- eller fasadmateriäl på bostadshus samt omfärgning till annan färgkulör.
 - 3 mom Ändring av fönster på bostadshus som avsevärt påverkar byggnadens utseende.
 - 4 mom Rivning av byggnad eller del av byggnad.
 - 5 mom Uppförande eller större tillbyggnad av ekonomibyggnader för jordbruk eller därmed jämförliga näringar samt ändring av fasadmateriäl eller omfärgning till annan färgkulör.

BYGGNADERS PLACERING OCH UTFORMNING

- 2 § 1 mom Ny bebyggelse skall placeras så att den ansluter till det närliggande bebyggelsemönstret eller placeras i lägen som liknar de traditionella tomplatserna.
- 2 mom Ny bebyggelse skall utformas med särskild hänsyn till områdets egenart.
- 3 mom Ändringar av en byggnad får inte förvanska dess karaktär eller anpassning till omgivningen.

OMRÅDESBESTÄMMELSER FÖR

KNIVSTA OCH NOR

ObKn 8

UPPSALA KOMMUN

UPPRÄTTAD I MARS 1989

Stig Ahlgren

Stig Ahlgren
Bygglovarkitekt

Dan Thunman

Dan Thunman
Bebyggelseantikvarie

Övriga handlingar:

-Fastighetsförteckning

Antagen av BN: 1989-12-21

Laga kraft: 1990-01-13

OMRÅDESBESKRIVNING

I höjdläge ovanför Knivstaån ligger Knivsta kyrka, uppförd omkring 1300 med rektangulär plan och sakristia. Vårhuset tillkom på 1400-talet, då även tegelvalven slogs och dekorerades med kalkmålningar. Den välbevarade kyrkobyggnaden är vitputsad med rikt utformade gavelösten i tegel med spetsbågiga och trespråkiga nischer. Invid kyrkan står klockstapeln och en timrad bod, bägge från 1700-talet. I kyrkomiljön ingår även kyrkskolan, en stor, faluröd folkskelebyggnad från år 1900, gamla fattigstugan byggd i mitten av 1800-talet samt sockenmagasinet. Den sistnämnda byggnaden, som uppfördes 1758, rymmer i dag ett hembygdsmuseum.

Nor ligger vid Säbysjöns nordvästra strand. Gården omtalas som säteri vid 1600-talets början. 1684 inköptes den av greve Nils Gyldenstolpe som på 1690-talet lät anlägga en ny, storslagen, strikt symmetrisk gårdsanläggning. Gården, som finns avbildad i Erik Dahlbergs Suecia, var under 1700-talet vida berömd för sin vackra park. Av denna anläggning återstår i dag endast huvudbyggnaden i två våningar med säteritak. De nuvarande flyglarna med brutna tak uppfördes under 1700-talets andra hälft. De är bägge timrade och försedda med ett yttre skal av tegelplattor som putsats. Även huvudbyggnaden är i timmer. Den var tidigare putsad men har 1981 tilläggsisolerats och klätts med en locklistpanel.

Från mansgården leder en allé västerut till ladugården, där arrendatorsbostaden samt gårdens arbetarbostäder är belägna. Utmed allén ligger även f.d. kusk- och trädgårds-mästarbostäderna samt spannstallet. Arbetarbostäderna, av vilka den ene är i två våningar, utgörs av två långa längor som flankerar arrendatorsbostaden. Samtliga byggnader är timrade, panelade och rödfärgade och kan eventuellt härröra från 1700-talet. På taket till den största byggnaden sitter en vällingklocka. Bland ekonomibyggnaderna märks ett mycket välbevarat magasin i tre våningar från slutet av 1700-talet. Sättra, Udden och Stentorp hör till de bäst bevarade av gårdens f.d. torp.

Knivsta gård ligger invid kyrkan. På 1690-talet inköptes gårdarna i Knivsta by av ägaren till Nor, Nils Gyldenstolpe, och kom därefter en längre tid att ligga under Nor. Den nuvarande gårdsanläggningen tillkom troligen först under senare delen av 1700-talet, då huvudbyggnaden med sexdelad plan och brutet tak samt ladugården och looken uppfördes. Gårdens äldsta byggnad torde dock vara den tvåvåninga faluröda arbetarbostaden, som enligt en inskription skall vara uppförd 1745.

Den faluröda, timrade ladugårdslängan är indelad i separata utrymmen för kor, ungdjur och svin och har på äldre vis foderborden placerade utmed ytterväggarna. Den välbevarade byggnaden är sällsynt i sitt slag. I vinkel med ladugården står en loge i timmer av samma ålder. Den har dock under senare tid breddats. I ladugårdsfyrcanten ingår också ett magasin och ett lider från 1900-talets början.

Utmed den bäck som förbinder Säbysjön med Knivstaån har tidigare legat två kvarnar, vilka legat under Knivsta gård. Vid Nedre kvarn fanns kvarnhuset, en trevåning timmerbyggnad troligen från 1800-talets senare del, kvar in på 1980-talet. Byggnaden har därefter ersatts av ett bostadshus som till det yttre påminner om den gamla kvarnbyggnaden. Kvarnen vid Kvarntorp är också försvunnen, däremot finns den gamla mjölnarbostaden från 1800-talets

mitt, liksom den timrade ladugården, brygghuset och en källarbod bevarade. Till gården, som numera ägs av Knivsta hembygdsgille, har en portlidelänga från 1700-talet flyttats och uppförts på platsen för en liknande långa.

Knivstaån och landsvägen mot Skottsila passerar under järnvägen genom en viadukt i form av ett ståligt stenval i huggen sten.

ALLMÄNNA REKOMMENDATIONER OCH HÄNSYN

Att ta hänsyn till landskapsbild och kulturhistoriska värden är en fråga om anpassning till den befintliga miljön. Det är av stor vikt att hänsyn tas till alla faktorer som tillsammans utgör områdets karaktär. Förutom bebyggelse rör det sig om skog av olika slag, åker, äng, alléer, äldre vägsträckningar, broar m.m. Kulturlandskapet, som har en historisk kontinuitet som sträcker sig flera hundra år bakåt i tiden, är ett resultat av åtgärder utifrån helt andra förutsättningar och med annorlunda kunskapsstrategier än vad som finns idag.

Vad gäller hänsynen vid ombyggnader, reparationer och underhåll följer här några allmänna råd. Vanligtvis vilar de timrade husen på uppstaplade stenar i hörnen och vid olika knuttedjor. Om något hörn eller parti av byggnaden har satt sig finns speciella domkrafter för ändamålet. Mellan dessa bärande partier finns många gånger lösa eller i kalkbruk lagda stenar. Andra hus, såväl timrade som av resvirke eller regelkonstruktioner vilar på stengrunder av huggen gråsten. Vid omfogning eller andra åtgärder på grundkonstruktionen är det viktigt att sörja för god ventilation under golvbjälklagen, annars kan det snabbt fuktproblem uppstå. En knuttimrad stomme är elastisk och tål rörelser i konstruktionen varför ett nedsjunket bjälklag ej nödvändigtvis behöver åtgärdas. Vid en eventuell tillbyggnad till timmerstommen bör den nya delen utformas så att rörelserna i timmerstommen förhindras. En byggnad behöver ej kasseras för att ett antal timmerstockar är skadade. Metoder för att byta ut delar av timmerstockar finns beskrivna i "Skansens handbok i vården av gamla byggnader".

Vid lagning av putsade fasader bör rent kalkbruk av våtsläckt kalk användas och fasaden avfärgas med kalkfärg. Kalkputs och kalkfärg är tekniskt överlägsna nyare typer av färgskikt genom att de släpper igenom fukt och lätt kan kompletteras. För att säkrast erhålla ett lyckat resultat kan upplysningar om metoder och material inhämtas hos Upplandsmuseet.

En- eller tvåkupigt lertegel är det vanligaste takmaterialet på bostadshus och bör bibehållas.

Skadade delar i panelen kan bytas ut bitvis. Plåt- och plastpaneler stör byggnadens karaktär och ska helt undvikas. Vid fasadbyte ska stor hänsyn tas till prydnadslistor, profileringar m.m. Är huset arkitektritad kan originalritningen ge intressanta upplysningar om hur bebyggelsen en gång var tänkt.

Fönstren har mycket stor betydelse för byggnadens utseende och karaktär. Den vanligaste fönstertypen under 1800-talet och början av 1900-talet var så kallade tvåluftsfönster med sex rutor. Dessa fönster var oftast gjorda av noggrant utvalt kärnvirke och kan vid kontinuerligt underhåll få en mycket lång livslängd. Om delar av fönstret rötskadats kan dessa bytas ut och fönstret kittas om. Om man sedan stryker det med linoljefärg, som tränger in i träet, kan fönstret återta sin stabilitet. Ett friskt fönster med innanfönster och ordentlig tätning isolerar lika bra som ett treglasfönster. Om man ändå måste byta ut fönster bör det ersättas med nya som har samma mått och proportioner som de gamla. Det behöver ej bli dyrare att måttbeställa nya fönster eftersom man då slipper de justeringar som annars måste göras i stommen.

Vid ommålning och bättringsmålning bör man i de flesta fall använda samma färgtyp som tidigare använts. Att måla över äldre färgtyper med moderna material innebär alltid en teknisk risk. Detta har många i efterhand bittert fått erfära. Nästkommande underhåll har ofta blivit ytterst komplicerat att genomföra, samtidigt som en återgång till tidigare ytbehandling inte längre varit möjlig med mindre än att all färg avlägsnats. Sådana konsekvenser blir dock sällan uppenbara förrän garantitiden, som vanligen är 1-2 år, gått ut. Fastighetsägaren tvingas i praktiken att ensam stå för följderna. Att byta färgtyp leder även till utseendemässiga förändringar. Har tidigare målningsbehandling fungerat väl bör man undvika att bryta mot traditionen. På landsbygdens bebyggelse har sedan 1800-talet vanligen använts falu rödfärg, tidigare även blandad med tjära. Falu rödfärg är fortfarande en billig och bra färg men man bör vid inköp kontrollera att färgen är matt och fri från latex tillsatser. Färdig rödfärg innehåller numer olja och färger inte av sig. All plastfärg bör undvikas utvändigt, eftersom den gärna stänger in fukten i trä och därigenom påskyndar förruttelseprocessen. Paneler av hyvlat virke samt fönstersnickerier och foder underhålls bäst med linoljefärg. Linoljefärg har använts för utvändigt målning sedan 1700-talet. Färgen blev vanlig i samband med att timmerhusen började kläs in med träpanel. På 1800-talet blev färgen mer allmänt spridd och kom sedan att ända till mitten av 1900-talet att dominera på trähus i de fall där inte rödfärg användes.

En tilläggsisolering av en byggnad kan utföras på många sätt. Att utvändigt tilläggsisolera med tjocka material kan många gånger förvanska byggnadens proportioner och därmed dess karaktär. Ta gärna kontakt med antikvarisk expertis på Upplandsmuseet och kommunens energiparrådsgivare för att erhålla tips om bästa metod för just ert hus.

En riktig princip vid ombyggnader och kompletteringar av äldre byggnader är att göra så få ingrepp som möjligt och så långt det är möjligt återanvända husets ursprungliga detaljer. Undvik förändringar som förvanskar exteriör eller planlösningar. Många gånger kan ett uthus vara ett föredra istället för att förvanska ett äldre hus. Innan nya ingrepp görs bör man vara medveten om byggnadens ursprungliga roll och utformning för att ingreppen ska bli så väl avvägda som möjligt. Dessutom bör hänsyn tas till trädgårdar, vårdträd och dylikt.